

2.4

Sybille Große

Jezični purizam i jezična kritika u europskoj perspektivi

Prijevod teksta: Iva Petrak

Abstract. Članak se bavi postulatima „čistoće“ jezika koji je u člancima na teme pojedinačnih jezika već razmotren za svako od relevantnih govornih područja. Članak iz dijakronijske i sinkronijske perspektive objedinjuje sve spomenute jezike te dovodi u vezu njihove pojedinačne karakteristike. »Jezični purizam« pritom podrazumijeva kritiku jezične uporabe, ali i kritiku različitih struktura i elemenata jednog jezika. Pritom se ukazuje na povijesne i suvremene jezične okolnosti u kojima se jezični purizam pojavljivao ili se pojavljuje te opisuje razmjere jezičnokritičke aktivnosti u svakome od jezika u prošlosti i danas. Osim toga, članak se iz komparativne perspektive bavi i relevantnim akterima te osobitim diskurzivnim međuodnosima pojedinih govornih područja.

Keywords

purizam usmjeren protiv stranih riječi, nacionalni jezik, posuđenice, neologizmi, institucije za njegu jezika, standardizacija

Dodatna literatura:

Članak objedinjuje i uspoređuje središnje ideje iz članaka na temu pojedinih jezika. Za dublje razumijevanje teme preporučamo tekstove spomenutih članaka te popis literature koja se u njima navodi.

Postulat »čistoće« jezika postoji još od antike te se spominje još u Aristotela, Cicerona i Atticusa (Fögen 2000: 125, 128). Tijekom svog razvoja u regijama spomenutih jezika ovaj postulat se dovodi u vezu s divergentnim strategijama »(pro)čišćenja« jezika od pojedinih jezičnih elemenata koji narušavaju njegovu čistoću. Puristički diskursi usmjeravaju se protiv jezične dinamike odnosno jezične promjene. Kao razlog za to često se navodi nejasno definirana ideja »jezične prijetnje« koja u stvarnosti predstavlja prikriveni koncept prijetnje identitetu na socijalnoj i nacionalnoj razini. Sukladno tome, »jezični purizam« uključuje kritiku jezične uporabe pojedinih korisnika jezika, ali i kritiku niza konkretnih jezičnih elemenata odnosno struktura. Puristička nastojanja pojačavaju se ili smanjuju ovisno o socio-političkim, ekonomskim i kulturnim okolnostima.

Puristički diskursi kao i purističke aktivnosti u osobitom su međuodnosu sa sljedećim jezičnim situacijama: 1. s određivanjem i razgraničenjem

nadregionalnog odnosno nacionalnog standarda, 2. s kontaktom među različitim jezicima i 3. sa stvarnom ili „doživljenom“ kulturnom dominacijom odnosno istaknutim prestižnim statusom određenog jezika. Tako se primjerice preuzimanje posuđenica često smatra znakom deficita podređenih jezika (Schmitt 1996: 873). Purističke aktivnosti uvijek se pojačavaju u doba izgradnje nacionalnih država te u situacijama navodne prijetnje nacionalnom jedinstvu (npr. u Francuskoj – *une nation, une langue!*). Najčešći oblik jezičnog purizma je purizam usmjeren protiv stranih riječi čiji cilj je ograđivanje od utjecaja iz drugih jezika. On se provodi u obliku općenitog odbijanja stranih riječi ili pak konkretnog upućivanja na alternativnu uporabu. Puristička nastojanja usmjeravaju se kroz stoljeća na različite jezike pa je tako za Englesku od 16. do 18. stoljeća karakteristično odbacivanje latinskih i francuskih leksema, dok se na njemačkom govornom području u 17. i 18. stoljeću zbog izgradnje vlastitog nacionalnog jezika javljaju purističke tendencije spram latinskog i francuskog jezika. Najpoznatiji dokaz purističkih nastojanja u Njemačkoj je *Verdeutschungswörterbuch* („Rječnik ponjemčivanja“) iz 1801. godine. U Hrvatskoj se u 17. i 18. stoljeću jezični purizam prvenstveno usmjerava protiv talijanskih (osobito venecijanskih) posuđenica, dok je latinski u potpunosti prihvaćen kao jezik obrazovanja, a leksemi iz drugih slavenskih jezika dobrodošli su kao jezični uzori. I dok se u 18. stoljeću u Francuskoj primjećuje privremeno slabljenje purističkih tendencija, u Njemačkoj, Italiji i Engleskoj kontinuirano se do sredine 20. stoljeća odbacuju strane, to jest francuske riječi. S druge strane, u Hrvatskoj su do sredine 20. stoljeća francuske riječi dobrodošle, a njemačke se (uzimajući u obzir austrijsku te u Drugom svjetskom ratu njemačku vladavinu) ne odobravaju. U drugoj polovici 20. stoljeća jezični purizam u Njemačkoj, Italiji te posebice u Francuskoj doseže svoj vrhunac u jeku borbe protiv anglicizama (npr. »Neopurizam« u Italiji). U Hrvatskoj on ostaje umjeren s obzirom da se nakon Domovinskog rata Hrvatska nalazi na razmeđu istoka i zapada; od 1990-ih godina jača prihvaćanje anglicizama koji često nastupaju kao simbol zapadno orijentiranih političkih tendencija.

No ipak, jezični purizam nije isključivo purizam usmjeren protiv stranih riječi, on uključuje odbijanje neologizama svih vrsta, osobito u slučajevima kada se oni počinju koristiti u zamjenu za arhaične varijante. U Francuskoj se puristička nastojanja primjećuju u jezično-ideološkim raspravama o primjerenosti jezične uporabe (*abus des mots*), što se u drugim zemljama ne susreće tako često. Od kraja 20. stoljeća puristički komentari šire se i

putem audiovizualnih medija kako na internetu tako i izvan njega. Takvi komentari za cilj u pravilu imaju obranu i zaštitu vlastitog nacionalnog jezika (u Njemačkoj i Francuskoj). U Hrvatskoj se od njezina osamostaljenja (1991) purizam usmjerava protiv srbokroatizama iz vremena Jugoslavije čime se također nastoji zaštititi vlastiti, povijesno dokumentirani nacionalni jezik.

Kao posrednici jezičnog purizma djeluju organizacije za njegu jezika (akademije, jezična društva), pojedine društvene odnosno ideološke grupe (fašistički jezični purizam u Italiji, mediji), ali i pojedinci (političari, književnici ili [drugi] laici). Od vremena osnivanja jezičnih akademija (Italija, Francuska, Španjolska i Hrvatska) te procesa standardizacije (Njemačka, Engleska odnosno Velika Britanija) kao model za čistoću jezika koristi se idealizirani oblik jezika kojeg dostiže tek nekolicina autora. Ovakva idealizacija i vrednovanje idu ruku pod ruku s odbacivanjem pojedinih regionalnih ili socijalnih varijeteta (npr. uzdizanje toskanskog jezika u Italiji, izbor dubrovačke štokavštine u Hrvatskoj te odbacivanje drugih dijalekata).

Purističke rasprave i argumentacije povezane su na raznim govornim područjima odnosno u različitim nacijama s različitim diskursima (npr. u Italiji – *Questione della lingua*; u Francuskoj – *Dire, ne pas dire*; u Njemačkoj – jezični nacionalizam; u Engleskoj – *correct usage*). Kako bi doprinijeli demistifikaciji purističkog diskursa, jezikoslovci se prije svega oslanjaju na teorijske koncepte jezične promjene, jezične varijacije i konstrukcije identiteta kao i određivanja granica pomoću jezika dok istovremeno prate i djelomično savjetuju državnu terminološku djelatnost (Francuska). Unatoč tome, Schmitt (1996: 872–874) smatra da se u purističkom diskursu ne koristi tek čista laička argumentacija pa tako primjerice jezikoslovci koji se krajem 20. stoljeća bave ujednačavanjem galicijskog pravopisa govore o purizmu (*purismo*) kada objašnjavaju protivljenje posuđenicama iz kastiljskog jezika čije se preuzimanje smatra posljedicom političke hegemonije (Santamarina 2004).

Literatura

- Fögen, Thorsten (2000): *Patrii sermonis egestas*. Einstellungen lateinischer Autoren zu ihrer Muttersprache. Ein Beitrag zum Sprachbewußtsein in der römischen Antike. München/Leipzig: Saur (= Beiträge zur Altertumskunde, 150).
- Santamarina, Antón (2004): *Vocabulario ortográfico da lingua galega. Criterios de elaboración*. Dostupno na <https://academia.gal/Volga/volgaIntro.pdf>, (posljednji put pristupljeno 03.12.2018).
- Schmitt, Christian (1996): *Sprachpflege und Sprachreinigung*. U: Goebel, Hans u.a. (ur.): *Kontaktlinguistik. Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*. Sv. 1. Berlin/New York: de Gruyter, S. 871–880.

Einzelsprachliche Artikel.

Single-language articles.

Articles concernant les langues
particulières. Articoli nelle singole
lingue. Jednojeziční článki

